

Prof.dr. Raluca Voina Lozbă
Colegiul Național „Dragoș Vodă”
Sighetu Marmăției

Iordan Datcu reprezintă un nume de referință în folcloristica românească, prin lucrări care pun în evidență cultura bogată, capacitatea uimitoare de a sintetiza informații legate de folclorul și folcloristica noastră din cele mai îndepărtate timpuri. Format la Universitatea din București, Iordan Datcu și-a desfășurat activitatea de cercetare la Institutul de Filosofie din București și la Institutul de Istorie și teorie literară „G. Călinescu”, unde a avut responsabilitatea de secretar general al *Dicționarului general al literaturii române*, apărut sub egida Academiei. A obținut doctoratul în științe filologice cu teza *Balada românească*, în 1979, coordonată de prof.univ.dr. Ovidiu Papadima.

Numele său a fost cunoscut mai întâi ca editor de carte, susținând apariția a peste 70 de lucrări de folclor atât la Editura Minerva, cât și la Editura pentru Literatură. Prima din această serie a fost *Estetica basmului* de George Călinescu în 1965. În următorii 30 de ani, numeroase cărți de referință ale folcloristicii românești au beneficiat de lectura atentă și exigentă a redactorului de carte Iordan Datcu.

Iordan Datcu și-a propus, de asemenea, valorificarea editorială a operei eminentului etnolog Petru Caraman, reușind o recuperare a unei părți însemnate a operei lui. Cele trei volume de *Studii de folclor* (1987, 1988, 1995) cuprind principalele contribuții ale lui Petru Caraman, precum și valoroase scrisori din corespondența celor doi sau referințe critice, care constituie o excelentă bază de documentare. Fiecare din aceste volume se remarcă prin ținuta științifică impecabilă, prin profesionalismul desăvârșit. Autorul nu s-a limitat doar la restituirea cu fidelitate a textului, ci a lucrat ca îmbunătățirea acestuia, verificarea făcându-se până la cele mai mici amănunte.

A semnat numeroase prefețe sau studii integrale, adevărate monografii ale unor specii folclorice: *Colindă-mă, Doamne, colindă. Colinde populare românești*, Editura Minerva, 1992, *Toma Alimoș. Texte poetice alese*, Editura Minerva, 1986; *O capodoperă a baladei populare românești: Toma Alimoș*.

Cea mai valoroasă contribuție a autorului este *Dicționarul folcloriștilor. Folclorul literar românesc*¹, cu o prefață de Ovidiu Bârlea,

¹ **Iordan Datcu**, *Dicționarul folcloriștilor. Folclorul literar românesc*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979

scris în colaborare cu Sabina Cornelia Stroescu și *Dicționarul folcloriștilor II, Folclor muzical, coregrafic și literar românesc*² reeditat în trei volume (1998-2001) sub titlul *Dicționarul etnologilor români*³, operă de pionierat în cultura noastră, numeroase date biografice, exegeză critică pertinentă și informație bibliografică aproape completă, adusă la zi. În ediția din 2006 figurează 40 de articole despre culegători și exegeți localnici sau stabiliți aici, ai folclorului maramureșean, și câteva articole despre publicațiile de specialitate apărute în Maramureș.

O altă lucrare importantă pentru cei interesați de acest domeniu este *Cartea de etnologie*, apărută în 2009.⁴ Volumul cuprinde studii și articole publicate în revista „Răstimp” în perioada 2002-2009. Articolele au o tematică variată: unele se încadrează în seria „Aniversări” altele în seria „Etnologi care au fost” („Dumitru Pop – În memoriam”, „Amintindu-ne de I.C.Chițimia”, „A contribuit la constituirea și îmbogățirea unei arhive—Lucia Berdan”). Autorul marchează momentul împlinirii a 75 de ani de la înființarea Arhivei de Folclor a Academiei Române printr-un cuvânt elogios despre Ion Mușlea și munca imensă pe care a desfășurat-o în acest scop. Se oprește, de asemenea, la folcloriștii și oamenii de știință recunoscuți și în afara granițelor țării: Mircea Eliade – „Etnografie și mitologie în *Jurnalul portughez* de Mircea Eliade, Ion Taloș, Constantin Eretescu. Nu scapă din vedere noile direcții în cercetarea etnografiei – „Petru Ursache și etnoestetica”. Volumul este valoros prin numeroasele informații pe care le conține, prin varietatea temelor și modul de abordare a cercetării fenomenelor legate de folcloristica românească.

În afara cărților îngrijite în redacție, Iordan Datcu s-a dedicat realizării de ediții științifice ale unor colecții de folclor, publicate cu mai mult timp în urmă, care din păcate erau adevărate rarități bibliografice. Una dintre cele mai importante reeditări o constituie *Literatura populară din Maramureș* de Ion Bârlea, ediție îngrijită și studiu introductiv de Iordan Datcu, Cuvânt înainte de Mihai Pop, Editura pentru Literatură, București, 1968.

Așa cum mărturisea însuși autorul, cercetarea creației populare maramureșene s-a întins pe o perioadă de peste 40 de ani, debutând cu cercetarea din 1967 la Berbești, localitatea natală a preotului Ion Bârlea, de unde acesta a cules majoritatea textelor cuprinse în volumul *Lirica populară din Maramureș* (București, 1924) și reeditat în 1968 în ediție critică la Editura Minerva. Înarmat cu un

² Iordan Datcu, *Dicționarul folcloriștilor II, Folclor muzical, coregrafic și literar românesc* București, Editura Litera, 1983

³ Iordan Datcu, *Dicționarul etnologilor români*, București, Editura Saeculum I.O., 2006

⁴ Iordan Datcu, *Cartea de etnologie*, Craiova, Editura MJM, 2009

magnetofon pus la dispoziție de Mihai Pop, director al Institutului de Etnografie și Folclor, a investigat zona după aproape 50 de ani, pentru a consemna în ce măsură se mai păstrează materialul folcloric cules de Ion Bârlea. În Anexa I a lucrării a adăugat 40 de texte culese de el din aceeași localitate de unde Ion Bârlea a adunat valorosul material publicat în volumele sale.

Numeroase din articolele și volumele publicate se referă la tradițiile populare din Maramureș. Deși nu a fost maramureșean, a reușit să surprindă aspecte care ne individualizează printre celelalte zone folclorice ale țării.

Lucrarea *Tradiții din Maramureș*, apărută în 2009⁵ cuprinde toate materialele pe care autorul le-a valorificat din zona Maramureșului. Acest ținut a constituit, așa cum se poate observa cu ușurință, o zonă folclorică pe care Iordan Datcu a prezentat-o în multe dintre studiile sale.

Volumul este structurat pe două secțiuni: prima este intitulată „Colecții” și cuprinde textele descoperite și publicate de Iordan Datcu iar cea de-a doua secțiune cuprinde studii, articole, documente și recenzii.

Între cele mai importante manuscrise publicate amintim: *Colecțiune de hori, strigături, glume și basme culese din popor, cu scopul de a compune o icoană a modului de viață și cugetare a săteanului român*, răspuns trimis de Petru Bilțiu Dăncuș la *Chestionarul istoric* din 1893 al lui Nicolae Densusianu, inclus inițial în anexa lucrării *Folcloristica Maramureșului* de Dumitru Pop, cu o prezentare făcută de Iordan Datcu. În preocupările sale legate de folclor, Petru Bilțiu a fost impulsionat de apelul lui Tit Bud, publicat în ziarul „Gutinel”, an I, 1889. Colecția lui Petru Bilțiu Dăncuș este considerată de Iordan Datcu în Prefață „un moment de seamă în prospectarea folclorului maramureșean”.⁶ Colecția a fost realizată la sfârșitul secolului al XIX-lea dar din păcate nu s-a păstrat manuscrisul complet, lipsind, după cum se deduce din titlul ei lung⁷, basmele și glumele. Manuscrisul s-a păstrat într-o stare destul de rea, fapt ce atrage și alte neajunsuri, unele piese neavând indicații asupra sursei, altele fiind greu de descifrat, ceea ce a dus la eliminarea lor. Culegerea textelor a fost realizată în Vișeu de Jos și leud (100 din 138 de texte) dar și din Călinești. În ciuda acestor neajunsuri, Iordan

⁵ **Iordan Datcu**, *Tradiții din Maramureș*, București, Editura Grai și Suflet-Cultura Națională, 2009

⁶ **Iordan Datcu**, în Dumitru Pop, *Op. cit.*, p. 287

⁷ **Petru Bilțiu** alias Dăncuș de leud – *Colecțiune de hori, strigături, glume și basme culese din popor, cu scopul de a compune o icoană vie a modului de viață și cugetare a săteanului român*, în Dumitru Pop, *Op. cit.*, p.285

Datcu apreciază că „a realizat una dintre cele mai autentice colecții de folclor maramureșean”.⁸

Este interesant de semnalat încercarea autorului de a da o clasificare tematică în primul rând a strigăturilor, cuprinse sub titlul „Necazurile românului strigate la joc”.

Cântecele lirice și strigăturile le grupează sub titlul „Caracterul”. Referitor la lirica de dragoste, tot pe baza criteriului tematic grupează unele piese sub titlul „Nevasta ce avea bărbatul mic”, „Dialog între amorezați”, „Fata”, „Feciorul” referindu-se la trăsăturile perechii de amorezi. Cântecele de natură le grupează aproape de clasificarea în vigoare azi „De-ale codrului”; cântecele de necaz le grupează sub titlul „De-ale robilor”. Mai bine clasifică cântecele de înstrăinare sub genericul „De-ale streinătății”, iar cântecele de cătănie și război le clasifică în grupele „Când merg feciorii la cătănie”, „De-a catanelor”, „Sora catanei”. Unele piese lirice sunt grupate sub titlul „Florile Gutâului”.

Baladele le asociază sub influența denumirilor locale, înțelegând prin baladă, cântec: „Horea Firulinei”, „Fata rușinată”. Unele denumiri se apropie de clasificarea de azi: „O fată ce o-a blestemat maică-sa”, ce se încadrează în varianta denumită de Amzulescu „Fata blestemată-pasăre pribeag”.

Iordan Datcu consideră că Petru Bițiu Dăncuș și-a ocupat, prin publicarea colecției sale, un loc binemeritat în folcloristica Maramureșului.

Un alt manuscris publicat a fost cel al Elenei Vlad, soția lui Ion Bârlea – *Poezie lirică din Botiza*, datat în 1908. Chiar dacă de cele mai multe ori au rămas în umbră, preotesele au avut un rol important în viața socială și culturală a comunităților maramureșene. O astfel de personalitate este Elena Vlad de Săliște, soția preotului Ioan Bârlea, cunoscut prin studiile sale de istorie și folclor.

Materialul folcloric reprezintă un prețios manuscris, *Poezii populare* culese de Elena Vlad de Săliște, datat Botiza, 30 mai 1908, fapt ce dovedește că Elena Vlad avea deja o culegere de folclor. Această colecție este o micromonografie a liricii populare dintr-o localitate maramureșeană, așa cum se înfățișa la începutul secolului al XX-lea. Este una dintre cele mai bogate colecții din Maramureș, după cea a lui Al. Țiplea din 1906 și Tit Bud din 1908, de care presupunem că a fost influențată.

Manuscrisul încredințat de familia Bârlea lui Iordan Datcu este un caiet de 82 de pagini, textul fiind scris pe două coloane. În legătură cu această valoroasă culegere Iordan Datcu dă informații detaliate despre culegătoare, care în 1909 s-a căsătorit cu preotul-

⁸ Iordan Datcu, *Dicționarul etnologilor români*, București, Editura Saeculum I.O., 1998, p.76

folclorist Ion Bârlea. Prima secțiune (pp.1-36) cuprinde „Cântece de amor” – 140 de piese, capitolul următor, „Cântece de jale” (pp.37-46) conține 35 de texte. Lipsesc multe pagini, colecția se încheie cu textul 138, fiecare secțiune cu o numerotare proprie. Ar fi greșit dacă am include toate piesele din colecție la lirica populară. Piesa 135 este un cântec de război care poate fi integrat la balade, lucru greu de stabilit deoarece lipsește începutul piesei. Piesa 32 este tot o baladă intitulată de Amzulescu „Fata blestemată-pasăre pribeagă”. În general, colecția cuprinde cântece de dragoste, de amărăciune și de necaz dar și strigături.

Iordan Datcu amintește că unele piese sunt trecute tacit din colecția soțului ei în colecția sa, lucru posibil, deoarece în 1908 Ion Bârlea avea deja adunate mai multe producții folclorice din satele maramureșene.

Este greu de stabilit dacă aceste piese sunt toate din Botiza, întrucât lipsesc datele privind identitatea lor. Din această colecție multe piese s-au pierdut, circa 68, colecția având inițial 279 de piese. Autoarea indică un nume generic de la care a adunat aceste piese: „Culese din gura tinerimii din Botiza”. Colecția Elenei Vlad este considerată o remarcabilă contribuție la cunoașterea cântecului popular, dintr-o singură localitate, autoarea notând doar cântecele de o indiscutabilă autenticitate.

Au fost aduse în atenția specialiștilor colecții mai mici de folclor uitate în presa vremii, precum cea nesemnată *Poezii populare din Maramureș*, apărută în „Tribuna poporului”, Arad, 1897; cea a învățătorului Vasile Goja din Desești, apărută în 1903, în „Poporul” de la Budapesta sau cea a lui Alexandru Țiplea, *Cântece populare din Maramureș*, apărută în 1907 în „Floarea darurilor”.

Colecția lui Ioan Moldovan apărută în revista „Familia” din 1904 conține șase piese dintre care două cântece lirice și patru strigături. Și aici întâlnim multe carențe privind forma în care sunt redactate textele: „De sî(-)ar fa cerul hârtie/Și luna cancelarie...” sau „poți mere, poți întorna...”⁹

Învățătorul din Desești, Vasile Goja, a realizat o colecție de folclor descoperită de Iordan Datcu și publicată în volumul *Maramureș, țară veche. Antologie de folclor* în 2008. Materialul este autentic și provine din localitatea Desești și satele de pe Valea Marei, zonă puțin cercetată până în acea vreme, din colecție lipsind datele privind identitatea textelor.

Materialul cules, 89 de piese, a fost publicat în „Poporul, foaie economică”, Budapesta, an X, 1903 în mai multe numere. Ponderea pieselor o deține lirica de dragoste, dar apar și cântece de urât, de

⁹ Dumitru Iuga, *Maramureș, Tară veche, Antologie de folclor de pe Cursul Superior al Tisei*, Baia Mare, Editura Cybela 2008, p. 169

amărăciune, de înstrăinare, de ostășie precum și strigături satirice. Textele sunt bine realizate artistic, însă în privința redării lor întâlnim anumite inconsecvențe și lacune. Iordan Datcu afirmă: „Importanța colecției lui Vasile Goja este mai largă: ea îți dă, mai mult decât micile contribuții amintite mai înainte, un sentiment deplin al faptului folcloric autentic”¹⁰ deși unele piese sunt fragmente din cântecele de lume (Ex. „Cine-o făcut crâjma-n drum/N-a făcut-o de nebun/Sunt oameni cu gânduri multe/Ș-intră-n crâjmă să le uite.” (p. 161). În finalul studiului făcut de Iordan Datcu, ce însoțește aceste versuri se menționează: „Avem satisfacția de a scoate din anonimat peste o sută de texte de cântece maramureșene”, incluzând și cele 13 texte apărute în „Tribuna poporului”, din Arad, 1897.

Aceste materiale, precum și numeroase alte documente publicate au avut menirea de a contribui la o mai bună cunoaștere a unor personalități care s-au devotat cercetării spiritualității populare maramureșene, atât de valoroase și originale.

În a doua parte a lucrării este inclusă „Autobiografia” lui Ion Bârlea, o parte din corespondența purtată cu acesta de Iordan Datcu între 1967 și 1968, o scrisoare a lui Gheorghe Vornicu despre Ion Bârlea și scrisorile lui Tiberiu Brediceanu și Bela Bartok adresate preotului Ion Bârlea Legătura cu preotul maramureșean a fost mai mult decât una oficială, așa cum o dovedesc scrisorile publicate sau medalioanele închinat acestui inimos culegător de folclor.

Autorul se oprește la culegerea *Cât îi Maramureșu*, realizată de cercetătorii de la Chișinău în satele românești de peste Tisa, remarcând unitatea desăvârșită a culturii populare de pe ambele maluri ale Tisei. Este evidențiată contribuția lui Gheorghe Vornicu la constituirea Muzeului Maramureșului din Sighet, inaugurat în 1926 cu ocazia Congresului profesorilor de geografie din România, manifestare științifică desfășurată sub conducerea lui Simion Mehedinți. De asemenea prezintă legătura spirituală a Sandei Golopenția și a lui Constantin Eretescu cu Maramureșul, de unde au cules un bogat material despre ființele mitologice specifice acestor locuri.

Toate aceste volume, precum și multe altele care nu se referă în mod aparte de Maramureș dovedesc faptul că Iordan Datcu este un adevărat reper al folcloristicii românești contemporane.

¹⁰ Iordan Datcu, *Două colecții de poezii populare din Maramureș necunoscute în Dumitru Iuga, Maramureș, Țară veche*, pp.157-159